

ויגונם של אנשי "העליה השלישית". כתיבתו מעלה את מראות הנגעים של העיירה היהודית החרבה ושל דמויותיה, את משברי נפשם של צעירי היהודים, הרואים עוגן הצלה יחיד בעקירה לארץ־ישראל, אך גם פתרון זה הוא יותר בבחינת נסיון הצלתו של הפרט מאשר הקרנתה של אידיאולוגיה ציונית. גם בבואם לארץ־ישראל לא ימצאו מרפא למדווייהם. בקיבוצים, במושבות ובערים שב־ כאן ממשיכים הם בהווי־חייהם המעורער— ותקנה לשברם אין.

אולי אפייני ביותר לכל הסיפורים הרומנים והתנובילות של יערי הוא הסיפור האחרון החותם את כל ארבעת הכרכים, "התועה והעיור". המוטיב הוא סיפורו של חסיד כרסלבי:

"אחד מן התבורה שמרגיש בעצמו כי הוא נופל ממדרגותיו ועבודתו שוב איננה מה שהיא צריכה להיות, הולך אל חברו ושופך לבו לפניו, עד שהלה מחזקו בדברים ומסייע בידו לצאת מן המבוכה. אבל היאך ידעתי לבוא אל חברי ולספר להם דבר כזה, שאיני יודע עוד אם חי אני? מה אומר לך? התהלכתי כמו בעולם התוהו. ידעתי שאני ראוי לרחמים, אבל אפילו לרחם על עצמי לא יכולתי.

"והנה קרה לילה אחד שהייתי מהלך בחור צות העיר בחשכת הלילה... ושמעתי קולות יוצאים מן החצרות החשוכות, קולות פשו־ טים של בני־אדם, שאתה יכול לשמוע כמו־ תם בכל לילה ובכל מקום בעולם; כאן גניחת זקן שנדדה שנתו, כאן צעקת אשה שביעתה חלומות רעים, כאן בכי תינוק רעב. וכששמעתי את הקולות הללו נתמלא לבי רחמנות גדולה על העולם, על הבריות שבעולם וגם על עצמי. אז ידעתי שאני חי..."

לעומתם יודע לוי־יצחק הירושלמי לספר על בני־עלייה מועטים, אשר כגדולתם בתור־ רה כן גדולתם במוסר ובדרך־ארץ. הללו מנסים לעמוד בפרץ ולסייע בידי האיש או האשה הסובלים. בדרך־כלל אינם מצ־ ליחים בשליחותם, שאותה הם נוטלים עלי־ הם מאהבה ומרצון. "דעת הקהל", שב־ חברה סגורה זו היא תקיפה יותר ורגישה יותר לכל אדם ולכל מעשה הפוגעים במוסכמות הכלליים והמסורתיים, מתאכזר־ רת יותר ומבקשת להעמיד את הדברים על הדין ועל חומרת הדין.

הסיפור המרכזי, "לפתחו של בור", מספר על יחסים יהודים־ערביים בימי המאורעות ומלחמת־48. רבי־השכונה מטפח קשרי רעות ואחוה עם חלבן ערבי ומסייע לו. לאחר שהערבי נהרג בידי יהודים, שנקמו על רצח יהודים ביום שלפני כן, מטפל הרב בבני משפחתו של הלז ועוזר להם לקיים את עצמם. את ילדתו היתומה של ההרוג מכניס הרב לביתו ומגדל אותה, בניגוד גמור לדעתה של השכונה. משגדה הנערה וביקשה להתגייר נאבק הרב עם המוסדות הרבניים כדי להכניסה ליהדות. לאחר שנים מרובות של מאבק עלה בידו לגייר את פטמה ולהשיאה לאחד מבני השכונה, אך התנגדותם של בני השכונה נמשכה, ולא נמצא בעל־בית שיסכים להשפיר לזוג הצעיר חדר למגורים. אמה הערביה של הגיורת העמידה לרשות הוג הצעיר חדר הסמוך לרפת בה התגוררה. והנה, עשרה ימים לפני הנישואים פגע בכלה ובחתנה פגז שנורה בידי הערבים, ולא זכו להיכנס לחופה.

סיפורי יהודה יערי

סיפוריו של יהודה יערי נוסכים על ההווי היהודי במזרח־אירופה בימים שקדמו ל"עליה השלישית" ועל גילגוליה של זו בארץ־ ישראל. "שבירת הכלים" של הקיום היהודי במזרח ובמרכזה של אירופה לאחר מלחמת־ העולם הראשונה היא נושא מרכזי ביצירתו של יהודה יערי בנוסף לנושאה השני—סבלם

* סיפורי יהודה יערי, מהדורה חדשה מתור־ קנת (ארבעה כרכים): כאור יהל (רומן), דרכים ואהלים (סיפורים), שורש אלי מים (רומן), עד הביתה (סיפורים); הוצאת אגודת הסופרים העברים בירושלים, ע"י הוצאת "אוגדן", ירושלים, 1969.

איוונה הפנימי ואת משענת המשמעות החד צדדית שקיימה אותה בתוך עולם סגור ו"מבוצר". כמה קולות וצלילים יש בעולם שאין אדם שומעם כלל, כמה מראות וחזיונות יש בעולם שאין אדם רואם כלל. חמישה חושים לאדם ואפילו הוא בריא־אולם, לא כל חמשת חושיו שלמים בתכלית. על כן נכנס כל חוש בתחומו של חברו, פעמים גוון על חשבונו ופעמים משלים את חסרונו. קולות וצלילים הקרובים ביותר לאדם כמעט שאין הוא שומעם כלל. וכי מתי יקשיב אדם לקול גשמת אפו? מתי יאזין לקול הלמות לבו?..."

ולא רק העולם החי והמדבר ניחן בראייה ושמיצה שמחון לטבע. גם העצים והצמחים יודעים לנשום... ולבכות. וכאשר הירש־מלך, חלוץ העובד במושבה, עושה את מלאכתו רמייה וחופר באדמה תעלות שטחיות ומנוע מים מעצי הפרדס, מוכיח אותו המשגיח ה"תימני": "לא טוב, ריש מלך, לא טוב, בחיי!.. ראה מה עשית, סתמת להם לעצים את הפה ואת האף ואיך ינשמו?... ראה, הנה הם בוכים העצים, בוכים הם, בחיי! החנקת אותם. קרעת להם חוט חייהם.."

הבעתו הסיפורית של יהודה יערי פשוטה, עממית ואנושית. מן החסידות של ר' נחמן מברצלב קיבל יערי את השקפת עולמו הפסיכית־הפאטאליסטית, ובכוחה הוא בוחן את מסתרי התודעה האנושית. סבלם של גיבוריו ובדידותם המדכאה מתוארים מתוך מידה רבה של הזדהות. גילגול העלילה הקצרה או הארוכה מתכוון למבחנו של האדם, ובשעת המבחן הוא מעניק לגיבוריו את שעתם הגדולה, שאינה אלא הליכה בכיוון הזהות־העצמית, שנסתרה מהם זמן רב. חמימות עולה בסיפוריו, שהיא מורשת עקיפה של סיפורי ההשכלה. לאחר שהקו המוביל היישר מסופרי הדור הקודם נשבר על־ידי ברנר, ברדיצ'בסקי וגנסין, מבחינה זו רחוקים עיי צוביו האמנותיים של יהודה יערי מרחק רב מומנטו, ובנקודה זו אולי הפיקאנטי שבהם.

י. פ.

בסיפוריו של יערי החיים מלאים רחמים, שהם סימן־היכר מובהק לחיפוש האדם אחר זהותו. חוסר־הרחמים מעמיד את האדם ב"מערומו", לבלי תקנה לא לעצמו ולא לחברה. סתימת המעין האנושי הנה שוללת ממנו את ההתחברות לסביבה ומונעת בעדו את ההתוודעות העצמית, והוא תועה ותוהה בדרכי החיים. ואם במשך היום הוא מוצא לו איוה עיסוק שהוא, המבריה אותו מעצמו ומבדידתו, הרי בלילות ייסוריו גדולים מחוסר רוגע פנימי. כי "מי שמע קול שאון בלילה וילבו לא חדר? מי האזין לאנקה באפילה ובשרו לא סמר? ברק כי יבקע את שחור המחשכים באישון לילה, ישתוקק לבנו ויאור; רעם כי יפלח את דממתו, תשחה נפשנו מאימה... יש קולות בלילה, שכבר נתמוגו עם הדממה והיו כביכול חלק ממנה... אלא שכל אותם הקולות רוח־נפאים מהלכת בהם וכל השומע אותם נפשו תכפה במסתרים..."

הנהירה אחרי הדממה ואחרי קולה הרם של השתיקה היא שהביאה את יערי להעלות ברומן "שורש אלי מים" את סיפור חייה של צעירה אשר משך שש־עשרה השנים הראשונות לחייה היתה חירשת־אילמת. לאחר־מכן נפקחו אזניה לקלוט קולות והותרה לשונו. והנה, תמורה עצומה זו לא הביאה לה את הגאולה הנכספת. שתיקתו של העולם ושתיקתה שלה שמרו בתוכן את ההרמוניה הפנימית של הברואה ושל הברואים. הצעירה היתה כולה ספוגה הרמוניה זו, שהיתה לה כעין חומה־ומגדל; חומה שהגנה עליה מפני הכל, ומגדל ששימש לה מצפה ממנו השקיפה. מן הצד וממרחק מסוים, על הבריות ועל מעשיהם.

כאשר ניתחו את אזניה ונפתח לפניה העולם הגדול וניתן הדיבר בפיה, לא שפר עליה חלקה. היא הוצאה מבדידותה וטולטלה בתוך אירועי הימים וספינת־חייה החלה להיטלטל בגלים הסוערים של ימי המלחמה, הפוגרומים, הבריחה והגדודים, והעיקר—בסערות־הנפש החזקות ביותר של האהבה ושל מיתח־החריגשות והחזויות המסעירות. היא קיפחה את